

Digitaliseret af | Digitised by



**DET KGL.
BIBLIOTEK**

Royal Danish Library

Forfatter(e) | Author(s):

Titel | Title:

Udgivet år og sted | Publication time and place:

Fysiske størrelse | Physical extent:

Stein, Th.; Th. S. [Theob. Stein].

Til Minde om Arkitekten Harald Conrad Stilling :
(trykt som Manuskript for Venner)

Kjøbenhavn : Thieles Bogtrykkeri, 1892

25 s. :

DK

Værket kan være ophavsretligt beskyttet, og så må du kun bruge PDF-filen til personlig brug. Hvis ophavsmanden er død for mere end 70 år siden, er værket fri af ophavsret (public domain), og så kan du bruge værket frit. Hvis der er flere ophavsmænd, gælder den længstlevendes dødsår. Husk altid at kreditere ophavsmanden.

UK

The work may be copyrighted in which case the PDF file may only be used for personal use. If the author died more than 70 years ago, the work becomes public domain and can then be freely used. If there are several authors, the year of death of the longest living person applies. Always remember to credit the author

TIL MINDE OM

ARKITEKTEN

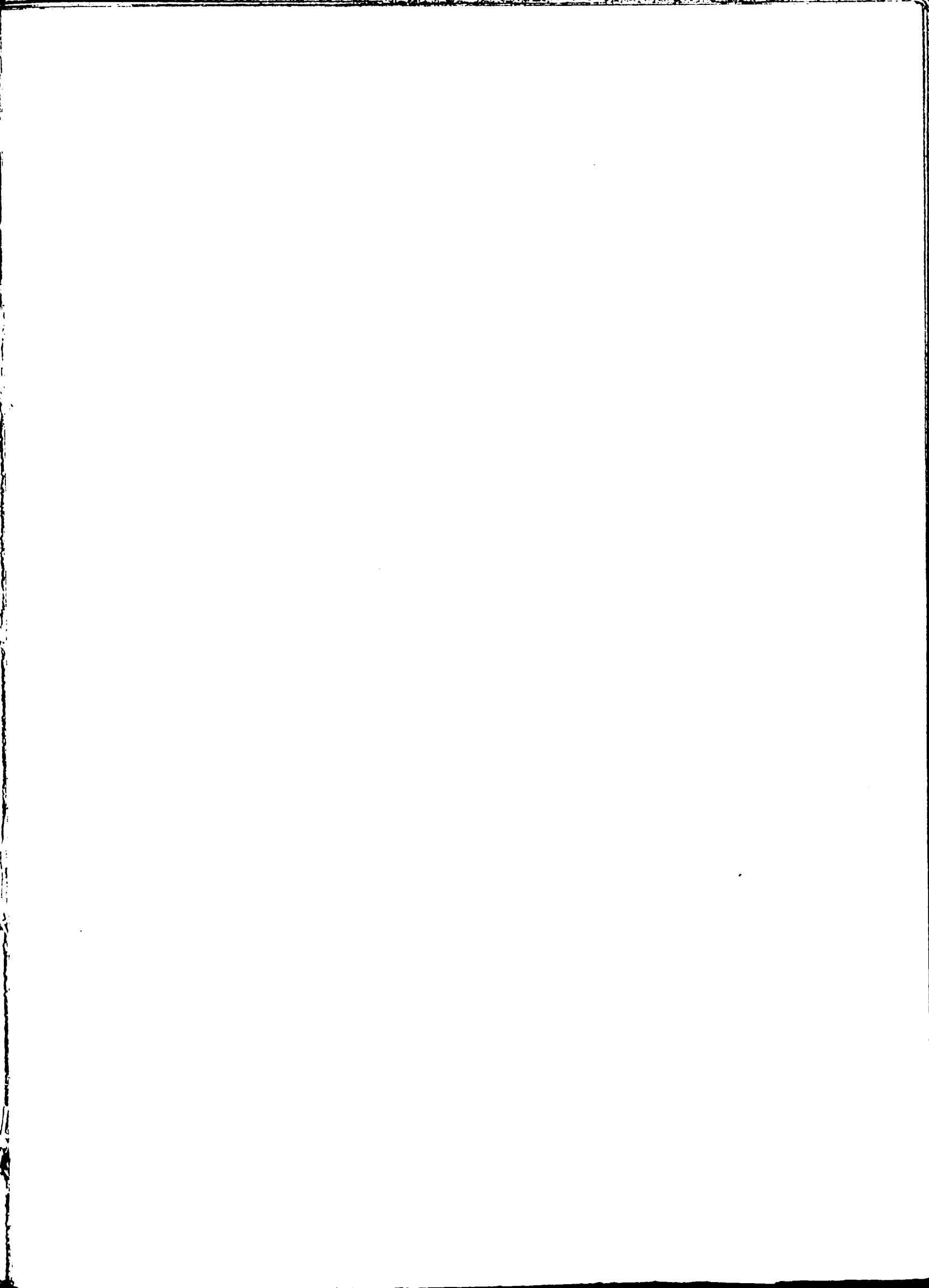
HARALD CONRAD STILLING

(TRYKT SOM MANUSKRIFT FOR VENNER)

KJØBENHAVN

THIELES BOGTRYKKERI

46. - 123.





H. P. Stillman.

TIL MINDE OM

ARKITEKTEN

HARALD CONRAD STILLING

(TRYKT SOM MANUSKRIFT FOR VENNER)

KJØBENHAVN

THIELES BOGTRYKKERI

1892



Gen. Williams.

TIL MINDE OM

ARKITEKTEN

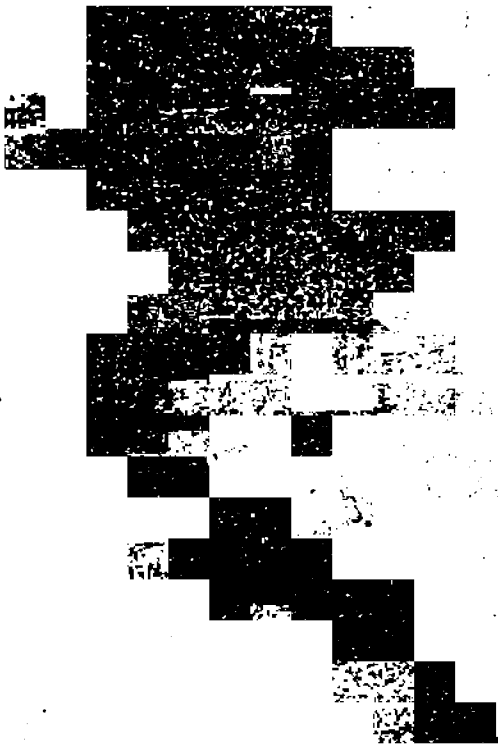
HARALD CONRAD STILLING

(TRYKT SOM MANUSKRIFT FOR VENNER)

KJØBENHAVN

THIELES BOGTRYKKERI

1892



Naar der her skal forsøges at give et lille Omrids af den Mands Liv, hvis Navn og Billede staaer over disse Blade, er det ikke fordi dette var rigt paa store Begivenheder, eller knyttet til fremragende monumentale Værker i hans Kunst — saadanne faldt det i den Periode hvori han virkede, kun sjældent i vore Bygmesteres Lod at udføre —, det var tvertimod et stille, fordringsløst, men derfor ikke mindre betydningsfuldt Liv, tilbragt i idel fremstræbende Virksomhed og præget af Kjærlighedens Varme for Alt, der var ædelt og skjønt, ofte knuget under haarde Tilskikkelser; men altid dog baaret oppe af en mandig Karakter, lige til det sidste.

Da nylig en Kreds af Venner og Kunstfæller stode i det lille Kapel om hans smykkede Kiste,

blev der over denne udtalt: »Han levede stille, han døde stille, og han havde ønsket at jordfæstes i Stilhed«. Og saaledes skete det ogsaa.

Men Erindringen om hans sjældne Evner, og Mindet om hans fine og noble Personlighed vil med friske Farver staa for Enhver, der har kjendt vor afdøde Ven, og bevares som Mindet om en Hædersmand og sjælden elskværdig Kunstnernatur.

Han oplevede ikke at hans Børn naaede en Alder, hvor han med dem ret kunde dvæle ved sit rige Liv og dets Minder. Han har derfor nedskrevet nogle Notitser derom, og disse ere lagte til Grund for nærværende korte Skildring af hans Livs forskjellige Førelser.

Om Stillings Forfædre og Slægt er kun lidet bekjendt, og det højst kun i et Par Slægtled; det var jævne, men brave Folk, der vare agtede i deres beskedne Livsstillinger.

Hans Fader hed Henrik Conrad Stilling og var Mundskjænk og Kjældermester hos daværende Prinds Christian Frederik, senere Kong Chr. d. 8de.

Han havde fulgt Prindsen paa Rejser og var i Forhold til sin Livsstilling en dannet og kundskabsrig Mand. I sin Fritid forfærdigede han med kunstfærdig Haand nette Paparbejder, og navnlig dannede han Landskaber i Relief af Mos, Græs, Stene, Konkylier, Insekter, og andre Naturgjenstande, der bleve indfattede i muligst lufttætte Rammer og tjente, helt nydelige som de vare, til Skilderier. Sønnen opbevarede endnu med Omhyggelighed et smukt Eksempel i den Art.

Stillings Morfader hed Hintzpeter. Han havde i yngre Dage været i Dr. Caroline Mathildes Tjeneste og ledsagede hende til Kronborg.

Han var Slotsforvalter ved Slottet i Hørsholm i 45 Aar, og døde næsten samtidigt med at de sidste Rester af det nedrevne Slot skaffedes bort 1824. Hans Hustru hed Anne Margrethe Gissing. Den ældste af deres to Døttre Juliane

Sophie blev gift med ovennævnte Henrik Conrad Stilling, og den 9de Februar 1815 fødtes vor Kunstner i Morfaderens Embedsbolig i Hørsholm, og han blev deres eneste Barn.

Født i denne stille, romantiske Egn, med sit Slot og dets vemodige Minder, er det som om disse fredelige Omgivelser tidligt har gjort Indtryk paa Drengens Gemyt. Han elskede Hørsholm til sine sidste Dage, og hans Ansigt oplivedes altid naar han talte om den Tid og hine Steder, som han mindedes dem fra Barndommen.

Som Enke boede Moderen med sin Dreng hos Bedstefaderen til hans Død; derefter flyttede hun med hendes ugifte Søster hen i et lille Huus i Byen, som Faderen havde ejet. Harald gik vel i en Pogeskole; men hans Opdragelse blev dog meget forsømt, og tilmed blev han forkjælet af de to gamle Damer, hvis Øjesteen han var. Han blev derfor i en Alder af 11 Aar sendt til Kjøbenhavn og sat i Kost hos en dengang anset

Skolebestyrer; 3 Aar efter konfirmeredes han i Frue Kirke.

Imidlertid havde en Murermester, der forestod Opførelsen af den nye Kirke i Hørsholm, og boede til Leje hos Moderen, naar han var dernede, foranlediget, at den unge Harald blev bestemt til at være Murer og — om muligt — Arkitekt.

Hos denne Mester kom han altsaa i Lære i 3 Aar og arbejdede afvexlende om Sommeren i Hørsholm eller Frederiksborg; men om Vinteren i Kjøbenhavn, hvor han om Aftenen lærte at tegne paa Kunstakademiet og om Dagen privat hos Professor Hetsch. Han blev Svend i 1833 og arbejdede som saadan i 3 Aar hos Murermester Aagaard.

For Moderen var det imidlertid gaaet stærkt tilbage ude i Hørsholm. Den lille Kapital den gamle Forvalter havde efterladt Familien var ved Andres Uredelighed gaaet tabt. Denne slemme Omstændighed virkede ogsaa ind paa Sønnen i

Kjøbenhavn, der nu af sin Smule Svendeløn til-
lige maatte udrede Udgifterne ved sin Tegne-
undervisning. Det var trange Tider for Harald
Stilling; men jo dog ikke værre end saamangen
fremragende Mand i sin Ungdom har maattet
friste. Han levede saa tarveligt som muligt,
boede paa et lille Tagkammer og fik ofte kun
varm Mad een Gang om Ugen. Men han var
ung og rask og ved frejdigt Mod, og efterhaanden
gjorde han ogsaa Fremgang.

Da den gamle Moster var død flyttede
Moderen til Kjøbenhavn, og hun og hendes kjære
saalænge savnede Harald, lejede nu i Forening
en lille Bolig. Ved den Tid antoges han til
Amanuensis hos Hetsch, og om end Lønnen kun
var ringe, var det dog meget for ham, og han
skyndte sig med at opgive Murerprofessionen, for
ganske at uddanne sig i kunstnerisk Retning.

Efterhaanden vandt han Akademiets to Sølv-
medailler samt Æresmedaillen for Arkitekter, og
en bedre Tid oprandt nu for ham.

Informationer strømmede ind; han vikarierede i Akademiets Skoler, samt udførte i de Aar en Mængde Arbejdstegninger til Brug for Snedkere og andre Haandværkere, hvorved en renere Smag, meest i antik Stil, fra Hetschs Skole banede sig Vej til allehaande Brugsgjenstande. Den Flid og Interesse hvormed Stilling og flere andre unge Arkitekter, blandt andre Winstrup, vejledede Haandværkerne havde dengang sin store Betydning, indtil senere de tekniske Skoler tog Ledelsen i den Retning i deres Haand. Det morede ofte Stilling i ældre Dage at træffe paa gamle Meubler, der mindede ham om den Tid.

Nu begyndte han ogsaa at praktisere som Arkitekt.

Hans første store Byggeforetagende var Kjøbenhavns Sommer-Tivoli. Det var grundlagt af et Aktieselskab, der tog ham til Medbestyrer og Arkitekt. Han udførte alle disse Arbejder i 1843 og til saa stor Tilfredshed at han, foruden sit gode Honorar, af Selskabet modtog i Gave

en Sølvdaase fyldt med Dukater, og af Entreprenuren Georg Carstensen en stor Sølvpokal med Indskrift.

Denne Paaskjønnelsesmaade var noget særdeles i den Tid og minder om Fortidens rundhaandede Mæcener.

Forinden havde Stilling i Selskab med den jevnaldrende Ven Arkitekten Winstrup, med Understøttelse af det Rejersenske Fond foretaget en Rejse til Tydskland. Den gjaldt væsentlig en Industriudstilling i Berlin; men af Dagbogen sees det at Stilling samtidig gjorde Studier til det vigtige Arbejde, der ventede paa ham hjemme.

Det Krollske Etablissement i Berlin imponerede ham og han skriver: »Lokalet er noget ganske overordentligt, og der hersker en Pragt og Elegance, som overgaaer Alt hvad man hidtil har seet af den Slags«. Han drømte neppe dengang om, at det Etablissement af samme Art, som han skulde være med at anlægge hjemme,

langt skulde fordunkle det berlinske og blive europæisk berømt.

Nu strømmede ogsaa andre Bestillinger ind, som i længere Tid optog hans og mange Medhjælperes Kræfter.

Han byggede Casino til Vinterhave og Concertsal; men Musiksandsen var dengang ikke saa almindelig udbredt som nu, og Byen dengang ikke stor nok til at bære et saadant Foretagende; 10 Aar senere omdannedes det til Theater. Ogsaa i Stockholm ønskede man sig et Tivoli som det kjøbenhavnske. Stilling rejste paa Opfordring derop, udførte ogsaa nogle Tegninger; men Sagen faldt hen. Samtidig byggedes Roeskilde Vandkuur Anstalt.

Ved de bestandig forøgede Indtægter var selvfølgelig ogsaa efterhaanden hans og hans Moders Levevis bleven betydeligt forbedret.

De boede nu i en net lille Lejlighed i Nyhavn, og Stilling havde den Glæde, at Moderen nu kunde føre et lykkeligt og sorgfrit Liv, medens

han selv, ved Siden af de mange Arbejder, med Liv og Lyst tog Del i et muntert Kunstnerliv og var med ved alle større festlige Lejligheder.

Vi, der have kjendt Stilling, om end kun som ældre, kunne let forestille os ham dengang, med den opvakte og vindende Personlighed, og ungdommelig Friskhed, tagende en livlig, men altid behersket, Del i Vennernes festlige Lag. Han havde et musikalsk Øre, og en smuk Tenorstemme, der var en god Støtte i en Kvartet. Og det gik lystigt til paa en uskyldig Maade mellem disse gode Venner.

Han har engang fortalt Den, der skriver dette, om et lille Kunstnermøde, der stod hos hans Ungdomsven, den forlængst afdøde Arkitekt Christian Kramp, og hvorom Erindringen endnu morede ham.

Det lille Selskab var i et ypperligt Humeur og løftet Stemning med Sang og Klang om den dampende Punschebolle saa det lød over hele Huset og vel Gaden med, da med ét Kramps

Værtinde med et bistert Ansigt og i dyb Negligée lod sig tilsyne i Døren, og fordrede Nattero for sig selv og Husets andre Beboere. Det ene Ord tog det andet, og det endte med at Madammen, idet hun trak sig tilbage, opsagde sin Logerende til den 1ste.

Der opstod en lille Pause, indtil En udbrød »skal Du flytte, saa flyt hellere ligestrax, vi kan Allesammen hjælpe med Tøjet, saa sparer Du ogsaa den Udgift, og Du kan bo hos mig.«

Denne livlige Idée blev af Selskabet modtaget med Akklamation, og strax sat i Værk.

En tog Bollen og hver af de andre sin Del af deres Værts ikke talrige Ejendele, deriblandt dog naturligvis en Guitar, der nok har ladet sig høre nede paa Gaden i den sene Nattetime — og saa afsted til Vennens Logi, hvor Soldet fortsattes, som om Intet var hændet.

Samtidig med sine mange andre Arbejder fik Stilling Tid til i 1843 at erhverve Akademiets mindre Guldmedaille, og i 1847 den store, hvor-

ved Akademiets største Rejsestipendium stod ham aabent. Da i 1848 Krigen udbrød, lagde den saa overvejende Beslag paa alle Interesser at alt Bygningsarbejde betydeligt indskrænkedes; men desuagtet vilde Stilling dog maaskee ikke i disse den nationale Begejstrings Tider have taget Rejsestaven i Haand, hvis ikke hans Moder i 1849 var afgaaet ved Døden.

Nu var der Intet mere der bandt ham, han stod ene i Verden, og modtog Stipendiet, som han nu kunde supplere af egne Midler efter Behov.

Den 18 Mai 1849 afseilede han til Lübeck, ledsaget til Toldboden af en talrig Vennekare, der nogle Dage før havde foranstaltet en smuk Afskedsfest for ham. Det smukke Kjøen maa ogsaa have været repræsenteret derved, da en Kantate, der blev afsunget, indeholder et Kor af Damer, der udtrykke deres Beklagelse over den elskværdige Kunstners Bortrejse og beder ham endelig komme snart igjen. Men Musen var

stærkere end Gratieme, — Rejsen blev af lang Varighed.

Dengang affærdigedes ikke en Studierejse saa nemt og hurtigt som nu til Dags, da Jernbanerne næsten gaa til Hvermands Dør; Diligencer og Vetturiner maatte ofte benyttes, og naar der saa skulde standses og gjøres Studier undervejs gik det kun langsomt fremad mod nu. Men saa vendte maaske ogsaa Kunstneren hjem med en rigere Høst af detaillerede Studier end nuomstunder, da Fotograferne have været overalt og man kun behøver at vælge hvad man troer at kunne faa Brug for.

Tegnende og studerende drog nu vor Kunstner fra By til By, først gennem en Del af Tydskland, gennem Belgien og England og tilbragte Vinteren 1849—50 i Paris. Næste Sommer drog han gennem Schveitz til Italien, hvor han blev i to Aar, om Vinteren i Rom og om Sommeren i de vigtigste Byer i Nord og i Syd. 1852 tog han til Palermo og berejste i Løbet af Vinteren

Sicilien helt rundt. 1853 over Maltha til Athen, hvor han blev hele Sommeren, og gjorde sammen med den belgiske Arkæolog Prof. Wagner en højst æventyrlig og interessant 4 Ugers Tour gennem Morea. Samme Aar til Konstantinopel, hvor han blev nogle Maaneder, og derpaa, atter i Selskab med Wagner over Smyrna til Alexandria og videre til Cairo, hvorfra de to Venner foretoge den paa Udbytte saa rige Rejse, Nil-touren gennem hele Mellem- og Øvre-Ægypten til Øen Philæ i Nubien, en Rejse der medtog to Maaneder.

I Cairo skiltes Rejsekammeraterne for ikke senere at træffe sammen, Wagner drog hjem, men Stilling blev endnu en Maaned i Cairo og gik derpaa langsomt hjemefter, med et længere Ophold i Rom.

Rejsen havde varet $5\frac{1}{2}$ Aar da han d. 4 September 1854 steg iland paa Kjøbenhavns Toldbod. Alt dette er jo kun en tør Opreggen af Stillings Rejseroute i hans »Vandreaar«; men

giver maaskee dog et Indblik i hvor stærkt han har brugt sig, altid levende interesseret i at see noget Nyt og Ejendommeligt, og derfor ikke altid følgende den slagne Landevej.

Hvad Udbyttet, det synlige Udbytte af Rejsen angaaer, da imponeres man af de Mængder af Studietegninger og Aqvareller, han bragte hjem med, alle af stor Skjønhed og udførte med utrættelig Omhu. Medens en Maler, der behandler lignende Motiver vel først og fremmest seer paa den maleriske Virkning og Farvernes fine Fortoning, og ligesom kniber Øjnene sammen for mange i og for sig højst interessante Detailler, føler man hos Stilling, at Arkitektens Øje har seet dem, glædet sig over dem og maa have dem med, hvorved hans skjønne Tegninger rumme den Interesse mere, at de give et tro arkitektonisk Billede i Forening med en smuk malerisk Virkning.

Sine Rejseindtryk har han med stor Udholdenhed og Flid nedskrevet i voluminøse Dag-

bøger. Disse bleve en rig Kilde for ham og os Alle, da han paa et senere Stadium af Livet fik Forfatterpenen i Haand, og man kan sige anden gang vandt Krandsen paa et nyt Felt.

Foruden Pasningen af Embedet som Bygningsinspektør i Kjøbenhavn, hvilket var overdraget ham i 1856, fortsatte han nu sin ved Rejsen afbrudte Virksomhed som Bygmester. Vi skulle heraf kun nævne »Sygehjemmet«, Ombygning af Børsbygningens Indre, Caroline-Skolen, Østifternes Kreditforening i Kannikestræde, Sparekassen og »Bikuben«, samt en fuldstændig Ombygning af den mosaiske Synagoge; men især en utallig Mængde private Bygninger hele Landet over. Den store lønnende Virksomhed, Stilling udfoldede i disse Aar, befæstede hans Formuesomstændigheder, og gjorde ham i den Henseende til en uafhængig Mand. I 1858 var han med Enstemmighed bleven optaget som Medlem af Kunstakademiet. Han deltog, især tidligere, flittigt i Møderne, og naar han tog Ordet i vigtige Sager,

havde hans Ord altid stor Vægt. I et roligt og besindigt Sprog, der altid fandt de meest passende Udtryk, traf han som oftest det klogeste og naturligste ved foreliggende Sag. Sindighed og Ro udbredte han omkring sig hvor han færdedes; de vare hans gode Naturgaver i Forening med den klareste Forstandighed. Det bragte ham aldrig ud af Ligevægten om en anden Mening end hans, gik igjennem; aldrig, selv ikke naar Striden var nok saa haard, er hans Yttringer blevne vanzirede ved et for Andre saarende Ord.

At Stilling med sine klassiske Studier og selv hørende til en Periode, der stod vor »Guldalder« i Kunst og Poesi nærmere, holdt paa det i Kunsten, som havde holdt sig gjennem Aarhundreder, og som ogsaa hans Sind sympathiserede med, er naturligt; han var en konservativ Natur. Den moderne Retning i vor Maler- og Billedhuggerkunst kunde nok vække hans Opmærksomhed og Eftertanke, naar noget smukt og talentfuldt viste sig; men Alt det latterlige og

ubevidst parodiske, der ofte udbasunedes som noget højst fortræffeligt, lo han kun af; men meest morede han sig dog over Beundrerne.

Med Venskab og Sympathi følte Stilling sig hendraget til vor højtansete Arkitekt Christian Hansen, og beundrede hans og hans Broder Theophilus's herlige Bygningsværker, som det i Udlandet var bleven dem forundt at udføre. Ogsaa han havde vel engang drømt om at knytte sit Navn og Talent til lignende monumentale Værker; men hertil bødes ham ikke Lejlighed. Uden Spor af Bitterhed kunde han see Andre have mere Held, og gik med Aarene rolig og tilfreds over i Tilskuernes Række, passende sit Stadsbygmester-Embede og syslende i Hjemmet med sine Tegninger og sin store og kostbare Kobberstiksamling.

Stilling var to Gange gift. Kort efter sin Hjemkomst ægtede han Vilhelmine Schrøder, Datter af Juveleer Schrøder. Ved at ombygge Svigerfaderens Ejendom var Bekjendtskabet gjort.

I hyggeligt, men stærkt tilbagetrukket Liv med Hustru og Børn, levede nu Stilling lykkelige Aar, optaget af mange Arbejder, indtil Sorgens Dage kom. Et efter et døde efterhaanden 4 Børn, hans kjære Hustru bortkaldtes i 1868, og da kort efter de to efterlevende Børn ogsaa døde, stod han atter ene i Verden, som ved hans Moders Død. Stille og mandigt bar den haardt prøvede Mand alt dette, kun levende i sine Minder, som han delte med et Par fortrolige Venner.

I de ensomme Timer kom han til at gennemblade de gamle Dagbøger fra lykkelige Tider paa Rejsen, og han tog sig over at udarbejde et Parti deraf, meest for at aflede de sørgmodige Tanker. Denne Syslen interesserede og adspredte ham, og i forholdsvis kort Tid skrev han sin »Rejse i Ægypten« og forsynede den med smukke oplysende Illustrationer. Da denne fortrinlige Rejsebeskrivelse udkom blev den af Publicum modtaget med udelt Bifald, blandet

med Forundring over at en Kunstner havde kunnet skrive en saadan Bog, der i sin fordringsløse Fortælling bar Vidnesbyrd om en ualmindelig stilistisk Evne. Dette Bifald overraskede ikke mindre Forfatteren, paa samme Tid som det glædede ham, og opmuntret heraf udgav han 3 Aar efter sin »Smaa Historier om store Kunstnere«, en Samling biografiske Skitser om de meest fremragende Kunstnere i Verden, ligefra Renaissancens til vore Dage, et i Indhold som Form lige fortrinligt Værk.

Paa en beundringsværdig, for Stilling saa ganske ejendommelig Maade, forenes her den største Ligefremhed og Naturlighed med en stor sproglig Skjønhed.

Flere mindre Arbejder i kunsthistorisk og novellistisk Retning af Stilling ere blevne trykte i vore Tidsskrifter, f. Ex. »For Romantik og Historie«, »Kristelig Kalender« o. a., og alle have de vakt Bifald og Interesse hos Publicum.

Ved disse litteraire Sysler var der hos ham

kommet et lysere Blik paa Livet, der atter rejste den nedbøjede Kunstner, og snart skulde der igjen komme Solskin i Huset ved en ung og elskværdig Hustru.

Stilling ægtede i 1872 Fanny Andersen, Datter af Vinhandler Andersen i Kjøbenhavn. Skjøndt godt oppe i Aarene, mærkedes dette nu ikke paa Stilling, der i et højst lykkelig Ægteskab, ligesom fik Ungdommens Kraft tilbage og var fuld af Liv og Virkelyst. Ved Justitsraad Nebelongs Død i 1871 var Stilling bleven Stadsbygmester i Kjøbenhavn og forestod dette Embede indtil han i 1887 tog sin Afsked. Hans Dygtighed og Nidkjerhed som Embedsmand bragte ham ogsaa Statens Anerkjendelse. Ved Indvielsen af »Sygehjemmet«, hvis Opførelse han havde ledet uden Ønske om Honorar, var han allerede udnævnt til Ridder af Danebrog. Da han fyldte sit 70de Aar modtog han Sølvkorset og ved Afgang fra Embedet udnævntes han til Etatsraad.

Men atter trak Skyerne sammen om hans Hjem. Hans Fanny skrantede, og efter flere Aars taalmodigt baarne Lidelser, bortkaldtes hun i Oktober 1887 fra ham, en Søn og en Datter. Hermed var, som han skriver i sin Dagbog »al Glæde paa Jorden udslukt for ham«. Han trak sig tilbage fra sit Stadsbygmester-Embede og bøjedes nu stærkt under Alder og Sygdom. Hans unge Børn var nu hans Opmuntring i det stille Hjem, og nu og da en Vens Besøg.

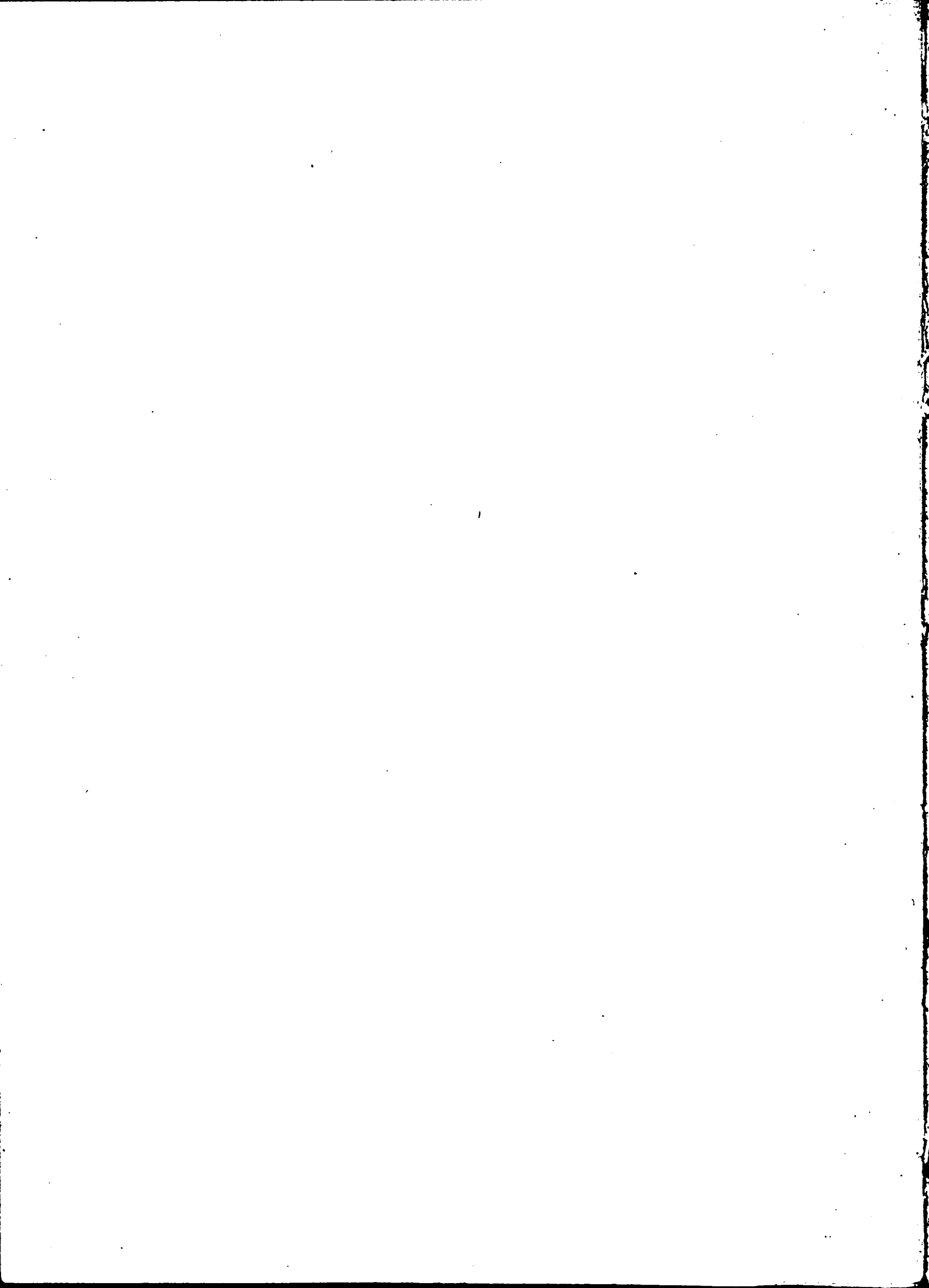
At hans Livstraad snart var tilende, var ogsaa klart for ham selv, og ved det sidste, nu saa sjældne Besøg hos en Ven, sagde han med et mat Smil: »Her kommer den for henværende Stilling«. Han havde beskikket sit Huus, og hans inderlige Ønske om at gjenforenes med alle sine forudgangne Kjære, opfyldtes d. 29 November 1891.

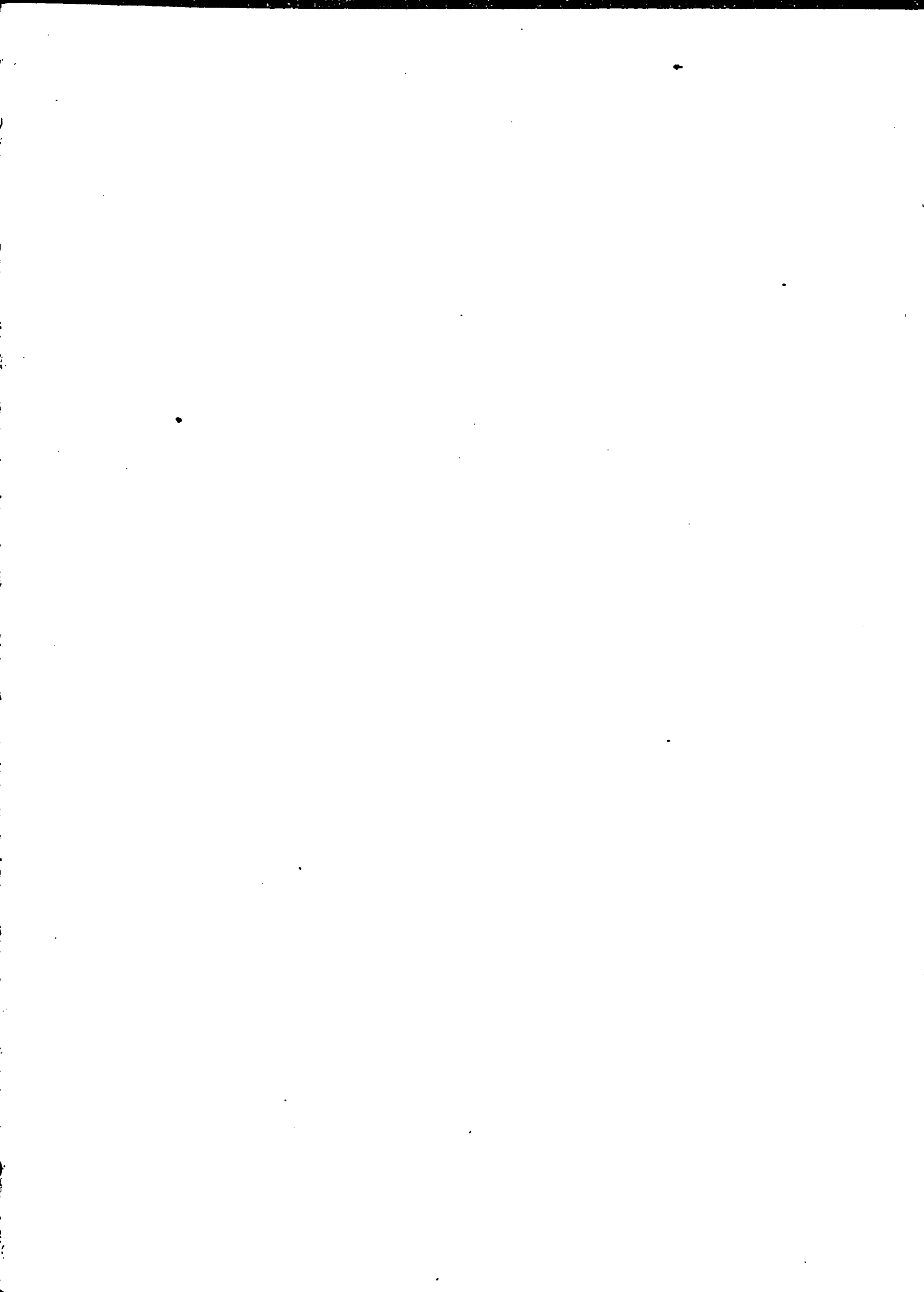
Han sov stille og fredeligt hen.

Tiderne gaa, nye Slægter ville stille de henfarne i Skygge, som oftest i Glemsel; men

dog vil *Harald Stilling* længe mindes. Alt det, hvormed han har beriget vor Kunst og smykket vor Litteratur, vil frede om hans Navn, hans Børn og Venner ville bevare ham i kjærlig Erindring.

Th. S.







1892.

